Zloděj pomocníkem

MARCEL KABÁT
redaktor LN

ZVLÁŠTNÍ EFEKTY

Je to silný příběh: v Norsku žijící české malířce Barboře Kysilkové kdosi ukradl z výstavy dvě plátna. Policie posléze viníky dopadla a poslala je k soudu. Tam se s nimi malířka potkala a jednoho z nich oslovila, aby se jí stal modelem pro nové obrazy. To už se do příběhu zapojil také filmař Benjamin Ree a začal dokumentovat intenzivní vývoj podivuhodného vztahu vyjádřeného titulem budoucího filmu *Malířka a zloděj*. Výsledek zaujal na festivalu Sundance, v Londýně i na loňské Letní filmové škole a nyní vstupuje do českých kin.

Malířka Barbora se nejprve snaží ze zloděje Karla-Bertila vypáčit, proč obrazy vůbec ukradl a co s nimi provedl. To se jí nedaří, neboť narkoman Karl-Bertil má totální okno. Zato se ale díky účasti na tvůrčím procesu a tváří v tvář svým portrétům postupně otevírá, odkrývá své pocity a odhaluje svou minulost, v níž figurují i překvapivé sportovní nebo studijní úspěchy. Nečekané přátelství jej vydatně posiluje i v rozhodnutí přestat s drogami a vrátit se do života, i když na té cestě jej čeká ještě téměř fatální překážka. Zároveň – a to je na filmu neméně cenné – se ukazuje, jaké potíže a traumata si vztahem řeší malířka a jak jí přátelství se zlodějem (schopným ji docela trefně analyzovat) vstupuje do osobního a partnerského života.

Pak je tu ještě spíše mimoděčný třetí plán, ale nelze si toho nevšimnout – jak se při veškerých objektivních potížích, které s sebou nese závislost, související kriminalita a pykání za ni, v blahobytné severské společnosti luxusně stůně. Karl-Bertil za relativní happy end svého příběhu vděčí i dokonalé péči, které se mu dostává. A ani ve fázi nejhlubší závislosti ve filmu nepřipomíná bědné existence, které lze zhusta potkávat v ulicích českých měst, centrum metropole nevyjímaje.

Vylepšit péči o závislé v Česku se snaží organizace Sananim, která bude z *Malířky a zloděje* také něco mít: na její konto půjde výtěžek dražby obrazu Barbory Kysilkové, která se uskuteční 6. října v pražském Biu Oko po slavnostní premiéře filmu.

Za růži děkuji Rilkemu

Francouzka, která se fatálně zamilovala do Japonska. **Muriel Barberyovou** (* 1969) zná celý svět hlavně díky románu S elegancí ježka. Má překlady do desítek jazyků, knihy se prodaly miliony výtisků. Před pár dny byla v Praze na Světě knihy. Éterická jak víla, přemýšlivá jak filozofka. Ostatně než se dala na dráhu profesionální spisovatelky, učila filozofii na univerzitě. V češtině vyšla nedávno její novinka Růže sama.

RADIM KOPÁČ

Nejen psát, taky žít. To je pro mě svoboda k nezaplacení, říká Muriel Barberyová. FOTO GETTY IMAGES

LN Název vaší novinky odkazuje k verši Rainera Marii Rilka. To proto, že se pohyboval podobně jako vaše hrdinka mezi dvěma světy? On mezi českým a německým, ona mezi francouzským a japonským...

Nikdy jsem o tom nějak víc nepřemýšlela. Ale Rilke napsal několik básní taky ve francouzštině. A název mé knížky cituje právě jeden verš z těch francouzsky psaných textů. Ten odkaz na vícejazyčnost, vícekulturnost tam obsažený nepochybně je. Odkaz na literaturu, která jde přes hranice. Ale hlavně: Ta báseň je nádherná. Tohle byl zřejmě první důvod.

LN Hrdinka vaší novely – Rose – odjíždí z Francie do Japonska. Proč Japonsko?

V letech 2008 a 2009 jsem žila v Kjótu. A zhruba dvě předcházející dekády jsem o životě v Japonsku snila. Byla jsem do té země zamilovaná. Fascinuje mě tamější estetika, jejich umění, jejich kuchyně. Když jsem odjížděla do Japonska poprvé, někdy zkraje devadesátých let, bylo v Paříži jen málo dobrých suši restaurantů. V Japonsku jsem pak byla naprosto fascinovaná. A nejen jejich úžasnou kuchyní. Obecně tím, jak dokáže japonská kultura udělat z mála mnoho. Jak je esenciální. Ve Francii je to přesně naopak: v kuchyni, umění, literatuře mícháme dohromady spoustu věcí, abychom si to všecko pořádně užili. A když jsem nakonec začala v Japonsku žít, bylo to ještě lepší, než jsem čekala. Zamilovala jsem se podruhé. Objevila jsem jejich cit pro krásu, jejich talent pro vytváření krásných věcí – a ta krása byla vždycky produchovnělá. Procházka japonskou zahradou byla jako procházka po vlastní duši...

LN Mluvíme o rozdílech, mají Japonsko a Francie taky něco společného?

Určitě. Japonci i Francouzi mají stejně silně rozvinutý smysl pro sofistikovanost, perfekcionismus a rafinovanost. Obě země mají podobnou rozlohu: nejsou ani velké, ani malé, takže nikdy svým vlivem nepokryly celou oblast, jako třeba Čína. A samozřejmě oba národy mají v dějinách období, kdy byl velký důraz kladen právě na kulturu a umění.

LN Život v Japonsku byl pro vás splněný sen. Proč jste se rozhodla vrátit po dvou letech do Francie?

Z osobních důvodů. S Japonskem to rozhodnutí nemělo nic společného.

LN Vaše Rose přijíždí do Japonska sama, smutná, v depresi, na druhou stranu je verbálně dost agresivní, chová se neuroticky. Je to taková synekdocha současného Evropana?

To je zajímavé čtení Rosina charakteru. Ale nebyl to vůbec můj záměr. Když píšu, moc se nestarám o to, co se děje kolem, o přítomnost, o novinky z domova nebo ze světa. Jediné, co v tu chvíli sleduji, je moje vnitřní citovost. Jsem maximálně osobní. Mírumilovná, kultivovaná, možná trochu rezervovaná osoba – která má ale své alter ego. Fikční ego, které je tam někde uvnitř každého z nás schované. Trochu drzé, trochu nezdvořilé, nechová se vždycky úplně vhodně. Moc rádi s ním nejsme, ale prostě k nám patří.

LN Takže Rose je něco jako váš stín.

Přesně tak. Vždycky je to tak. Každý fikční charakter je jistým alter egem svého spisovatele. Když autor píše, mění se v někoho jiného.

LN Vy jste studovala a potom dlouho učila na univerzitě filozofii. Může být tohle jeden z důvodů, proč své knihy nepíšete jako dějové příběhy, ale spíš jako platformy, kde se potkávají a tříbí různé myšlenky, názory, úhly pohledu?

Myslím, že s mým studiem filozofie to nemá co dělat, ale jinak souhlasím. Dějový příběh mě nezajímá. Na děj se při psaní nikdy nesoustředím. Důležitější je budování té platformy. Ale ne nějakým konceptuálním, filozofickým způsobem. Prostě přirozenou cestou: emotivně, intuitivně. Je v tom víc poezie než filozofie. Forma, tvar jsou pro mě vždycky důležitější než příběhová linka.

LN Psala jste někdy básně?

Nikdy. Jsem příšerná básnířka. Ale poezii mám velmi ráda jako čtenářka. Život v Japonsku mě přivedl k japonským a čínským básníkům. Právě oni mi ukázali, jak důležitá je struktura, kompozice a hudebnost básně.

LN Pokud jde o tu kompozici, vaše próza Růže sama má úvodem každé kapitoly trochu květomluvy. Čím jsou vám květiny blízké?

To je znovu důsledek mé zkušenosti s Japonskem. Japonci milují květiny. A květina je velmi přesnou výpovědí o přírodě. Možná tou nejumělečtější. Konkrétní druhy květin jsem vybrala do své knihy jako metafory, které vyjadřují konkrétní emoce, okamžitou lidskou zkušenost mé hrdinky.

LN Takže proto se ta hrdinka jmenuje Rose, růže...

Ano. Chtěla jsem do vyprávění dostat přírodu. To je pro mě velmi důležité. Euroamerická civilizace má za to, že příroda je něco mimo nás a že je tu pro nás, abychom ji mohli využívat. V Asii je pohled jiný: člověk je součástí přírody. Příroda se ho bezprostředně týká. A květina je skvělý způsob, jak tohle sdělit.

LN A proč růže, a ne třeba tulipán nebo kopretina?

To je právě díky Rilkemu. Díky jeho úžasným básním.

LN Dva roky předtím, než jste odjela do Japonska, vyšla vaše zatím nejúspěšnější próza S elegancí ježka. Mohl ten odjezd být taky reakcí na tu mohutnou vlnu mediálního zájmu, která se pak přes vás přehnala?

Záře reflektorů mi není dvakrát příjemná, mediální sláva jde mimo mě, ale jedno s druhým souviselo. Ten úspěch sice nezměnil mě, ale změnil můj život. Mohla jsem skončit práci učitelky na škole a věnovat se dál naplno jen psaní. Psát, kdy chci a jak často a dlouho chci. A nejen psát, taky žít. To je pro mě svoboda k nezaplacení. Úspěch má své jasné nevýhody, ale těch výhod je daleko víc.

LN Jste optimistka?

Vůbec ne. Jsem velmi pesimistický člověk. Hlavně pokud jde o budoucnost. Ale tohle nemá co dělat s mým vnitřním štěstím.

LN Zmůže s tím negativním výhledem do budoucnosti něco literatura?

Nemyslím si, že literatura má takovou sílu. Nemyslím, že by mohla cokoli změnit. Ale myslím, že dobrá kniha může umožnit čtenáři, aby porozuměl světu, ve kterém žije. Soudím podle vlastní zkušenosti: Velké romány, které jsem četla, do značné míry formovaly ženu, kterou dneska jsem. Ale nezměnily svět.

LN Nedávno jste vydala knihu Život elfů, která je napsaná v žánru fantasy. Co vás zavedlo na tuhle cestu?

Byla to pro mě nová, fantastická zkušenost. Ale když jsem tu knihu psala, bylo mi jedno, jaký žánr z toho nakonec vzejde. Měla jsem jakési nutkání, které spustila hudba. Pocit krajiny, atmosféru situace. Když píšu, vždycky v tom hraje hudba podstatnou roli. Nemusí nutně korespondovat s povahou textu, důležité je, aby nastartovala rytmus, rozvinula strukturu. Od toho se pak odvíjí všecko další.

Autor je literární a výtvarný kritik

Já, zelinář, jsem loajální

Fakt, že se blíží 10 let od smrti **Václava Havla** a také že dnes slavíme jeho nedožité 85. narozeniny, připomíná výstava Moc bezmocných ve Valdštejnské zahradě. Inspiruje se jeho esejem. A naznačuje, jak účelově může být vykládán.

ZBYNĚK PETRÁČEK

Václav Havel je „rodinné stříbro“ České republiky. Kdekoliv ve světě ho můžete zmiňovat či se na něj odvolávat, aniž je nutné to vysvětlovat. Ale jak už to v takových případech chodí, Havel na veřejné i mezinárodní scéně sice stále žije, ale často v podobě naučených sloganů či memů. O „vyfutrovanější“ pohled usiluje výstava, kterou můžete navštívit ve Valdštejnské zahradě, za humny Senátu na pražské Malé Straně. A to zdarma.

Je to výstava panelová, přináší sdělení v podobě textů i fotografií a na pohled se nevymyká z jiných svého druhu. Na dvou desítkách panelů představuje Havlův životní, myšlenkový i politický svět. Tento způsob vede k maximální kondenzaci. K tomu, co znají ze své práce třeba novináři editující rozhovory či ukázky z knih. Jak ten text zkrátit na co nejmenší formát, ale přitom uchovat myšlenky, jazyk i způsob vyjadřování dotyčného?

Je to problém. Jáchym Topol, spisovatel se zkušeností novinářské práce v deníku, tomu říkal „ta naše každodenní řezničina“. Ještě větší problém může nastat, chopí-li se takového úkolu cizinci, svou zkušeností i znalostí reálií chtě nechtě omezení. Právě výstava *Moc bezmocných* je dílem dvou Italů. A řekněme rovnou, že novináři Ubaldo Casotto a Francesco Magni se úkolu zhostili dobře. Premiéru jejich expozice zažila roku 2019 v Rimini a pak se přes Řím či Madrid dostala až do Prahy.

První politikou je život. Jeden z panelů výstavy Moc bezmocných. FOTO ČTK

Autoři zvolili žánr fingovaného rozhovoru. Panely, vedle známých fotografií Ondřeje Němce, Bohdana Holomíčka či Oldřicha Škáchy, obsahují otázky a Havlovy odpovědi na ně. Ano, ty odpovědi jsou fabulované, ale nikoliv vycucané z prstu. Jsou podloženy studiem textů a knih jako *Moc bezmocných*, *Dopisy Olze*, *Dálkový výslech* či *Prosím stručně*. Ve výsledku tudíž, ač jsou „panelově stručné“, zachycují Havlovy myšlenky, způsob uvažování, jazyk i dikci tak, jak je známe.

Základ výstavy je chronologický. Známé věci od dětství v bohaté rodině přes cestu k divadlu, proces s hudebním undergroundem, vznik Charty 77 a vězení až po „samet“ v listopadu 1989. Ale jádro sdělení je myšlenkové, na panelech s nadpisy jako Vypudit totalitu z duše, Moc a ideologie či Odpovědnost si s sebou nosíme všude.

Vidí se sami v tom zrcadle?

Autoři zdůrazňují to zásadní. Snad každý ví, že alegorickou postavou eseje *Moc bezmocných* (1978) je zelinář, jenž dá do výlohy mezi cibuli a mrkev heslo „Proletáři všech zemí, spojte se“. Autoři ale připomínají, proč tak učinil. Že nešlo o obsah hesla, ale o jeho roli znaku, o ztotožnění se s kýženým způsobem chování, o deklaraci loajality. Zelinář tím bezobsažným heslem sděluje: „Já, zelinář XY, jsem zde a vím, co mám dělat; chovám se tak, jak je ode mne očekáváno.“ Toto je důležité a též nadčasové.

Havel esej psal za Husákovy normalizace. Ale nedělal si iluze, že tradiční západní demokracie jsou vůči různým pokušením či vymáhání znaků loajality zcela imunní. Na jednom panelu líčí největší možnou chybu západní Evropy: „Že totalitní systémy nepochopí jako vypouklé zrcadlo celé moderní civilizace.“ Toto je dnes vidět lépe než v roce 1978. Třeba v situacích, kdy se do role všemocného státu pasují globální IT monopoly (Facebook, Google, Apple, Amazon).

Havel zůstává oblíbeným zdrojem citací, ale i tvárným. Když ho připomněla šéfka Evropské komise von der Leyenová, řekla: „Jejich snem byla svoboda, možnost žít jinak, než žije většina.“ Paní předsedkyně, řekl by našinec s jistou zkušeností, snem byla možnost žít u nás tak, jako žije většina v západní Evropě. Jadrněji, ale blíž realitě, se k Havlovi hlásí americká novinářka Bari Weissová. Znepokojuje ji, že pod společenským tlakem progresivistů se lidé stále víc chovají jako v totalitním režimu: „Přiznávají se mi, že se sami cenzurují, že podléhají tlaku a papouškují hesla, kterým sami nevěří – jako zelinář v Havlově eseji *Moc bezmocných*.“ Výstava ve Valdštejnské zahradě připomíná, proč má smysl, aby lidé, kteří havlovské příměry používají, jejich zdroje četli a pochopili.